

Hargitainé Solymosi Beatrix,
a Pécsi Tudományegyetem
PhD-hallgatója
E-mail: habbba@gmail.com

A kultúra gazdasági értékelése

Napjainkban Európa legdinamikusabban fejlődő ágazatainak egyike a kultúra és az ún. kreatív ágazatok. Az utóbbi években a kultúra iránti kereslet és kínálat egyaránt növekszik. A növekvő kereslettel lépést tart a kínálat, és emelkedik az üzleti világ szerepe a kulturális javak létrehozásában és terjesztésében. Egyúttal változik a kultúra társadalmi szerepe, a kulturális élet bővül, az egyszerűtől és statikustól a soktényezős, dinamikus feltételrendszer irányába halad. Az Európa-szerte zajló átalakulásokat e közben a közösségi ráfordítások áttrendeződése jellemzi. A csökkenő források miatt megnő az állami döntéshozó felelőssége a kiválasztás és a támogatás terén (*Inkei* [2011]). Ahhoz, hogy a kultúra jelentőségét helyesen ítéljük meg, fontos, hogy folyamatában nyomon követhető legyen részese a társadalmi össztermékből. Az üzleti döntések megalapozottságának igénye a kultúra és a kreatív ágazatok fontosságával együtt növekszik. Ebben segít a kulturális ipar gazdasági hozzájárulásának mérése.

Az Európai Közösség életében a kulturális és kreatív iparágak központi szerepet játszanak a versenyképesség növekedésében. Munkahelyeket teremtenek, és olyan előnyöket indukálnak, amelyekre más területeken nincs példa, a kultúra fejlődése az ipari változás hajtóerejévé válik.

1. A kulturális és kreatív iparágak

A kulturális iparágakat a gazdasági tevékenységek olyan csoportjaként definiálják, melyek kulturális javakat és szolgáltatásokat állítanak elő és terjesztenek. Specifikus jellemzőjük, hogy kulturális jelentést hordoznak, használnak vagy közvetítenek, függetlenül azok kereskedelmi értékétől (*UNESCO* [2005]). Az EC Zöld könyv

lényegében ezt a meghatározást vette át. A hagyományos művészeti ágazatok mellett (előadó-művészet, képzőművészetek, kulturális örökség stb.) ide tartozik a film, a DVD és a videó, a televízió és a rádió, a videojátékok, az új média, a zene, a könyvek és a sajtó is. A kulturális iparággal együtt emlegetett kreatív iparág olyan ágazat, amely a kultúrát használja alapanyagként (input), és kulturális dimenzióval bír, jóllehet az általa előállított eredmény (output) gyakran funkcionális. Ide tartozik az építészet és a dizájn, valamint az ide sorolhatók olyan alágazatok, mint a tervezőgrafika, a divattervezés vagy a reklámszakma.

Különbséget kell tenni a kultúra és a kreativitás között. Míg a kultúrán többnyire a művészi és tudományos fejlődés ismereteinek és gyakorlatának egy adott koron és társadalmi csoporton belüli összességét értik, a kreativitás az innovatív módon való gondolkodást, olyan új elgondolások kidolgozásának képességét jelenti, amelyek a valóság elemeit addig nem létező módon kombinálják. Az innováció ettől eltérően olyan eljárásokra és termékekre utal, amelyek keletkezése az ismereteken, technikákon és eszközökön alapul. Mindez nyilvánvalóvá teszi a kultúra, a kreativitás és az innováció szoros összefonódását (*Cappellini–Lennardt* [2010]). A kultúra és a kreativitás természete nehezzé teszi az egységes megközelítést: az egyik véglet szerint a kreativitás kizárólag a kulturális tevékenységek körébe tartozik, a másik véglet szerint természetéből fakadóan valamennyi iparág kreatív (*Borsi–Viszt* [2010]).

Az UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete) közreműködésével készült „Cultural Times – The First Global Map of Cultural and Creative Industries” című tanulmány a kulturális és kreatív iparágak első globális térképét nyújtja és tanúsítja a művészetek és a kultúra társadalmi értékét. A tanulmány által vizsgált tizenegy kulturális és kreatív iparág évi 250 milliárd dollár árbevétellel járul hozzá a gazdasági növekedéshez és 29,5 millió munkahelyet teremt (*EY* [2015]).

A kulturális szektornak meglepően nagy a részesedése az EU gazdaságában mind a GDP-hez való hozzájárulását, mind a foglalkoztatottak számát tekintve. Az Európai Bizottság meghatározása alapján a kulturális és kreatív iparágak összességében mintegy 2,6 százalékkal járulnak hozzá az EU GDP-jéhez, és nagyjából 5 millió embernek biztosítanak munkát, és a szektor folyamatosan növekszik (*EC* [2010]).

Magyarországon, a legtöbb európai országhoz képest alacsonyabban, a kreatív és kulturális szektorok arányát (árbevétel alapján számolva) 1,2 százalékból határozták meg, hasonlóan, mint Lengyelországban, Romániában és Bulgáriában, és alacsonyabban, mint Csehországban, Szlovákiában vagy Szlovéniában (*EC* [2006]).

A kulturális szektor gazdasági súlyát országonként változó módszereket alkalmazva állapítják meg, mely nehezíti az összehasonlítást. Az UNESCO irányelvei (*UNESCO* [2009a]) ellenére még nem alakult ki az egyes országok egységes gyakorlata, nincs nemzetközi konszenzus abban a tekintetben, hogyan mérhetők ezek az iparágak. A kultúra gazdasági fontosságának megítéléséhez az eddig alkalmazott módszerek és

adatgyűjtések gyakran nem adnak elegendő információt. Eközben a kultúra jelentősége egyre inkább felértékelődik, az egyes országok eltérő módon közelítenek hozzá.

Az elmúlt ötven év alatt, a módszertan fejlődésével egyidejűleg a kulturális statisztika területén jelentős változások történtek. Az UIS (UNESCO Institute for Statistics – UNESCO Statisztikai Intézete) 1999-ben jött létre, azzal a céllal, hogy kielégítse a tagállamok és a nemzetközi közösség növekvő igényeit a megbízható adatok iránt az oktatás, a technológia, a kultúra és kommunikáció területén. Rendszerbe foglalták a kultúra területeit és kiépítették a kulturális statisztika egységes rendszerét, melyet teljes körűen nem alkalmaztak (*KSH* [2005]). A kultúra nemzetek szerinti sokrétűségét nehéz keretekbe illeszteni. Az elkövetkező időszak feladatai közé tartozik az általánosan alkalmazható módszertan kidolgozása.

A 2011–2014-es uniós kulturális munkaterv meghatározta a kultúra területén elvégzendő tevékenységeket, melyek hat témának adtak elsőbbséget: 1. a kulturális sokszínűség és a kultúrák közötti párbeszéd, 2. a kulturális és a kreatív ágazatok, 3. a kompetenciák és a mobilitás, 4. a kulturális örökség, 5. a kultúra szerepe a külkapcsolatokban, és 6. a kulturális statisztika (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2010]). Az Európai Bizottság Kreatív Európa programja (*Kreatív Európa Iroda* [2014]) keretében az európai kultúra és a kapcsolódó területek növekvő támogatásban részesülnek. A 2014 és 2020 közötti években 1,46 milliárd eurós költségvetéssel a kulturális és kreatív szektor fellendítését, versenyképességük növelését célozzák.

A kulturális szektor kétfajta, gazdasági és nem gazdasági hatást generál. A nem gazdasági hatás azt jelenti, hogy a kulturális iparágak befolyással vannak a társadalmi fejlődésre; egy új értékrend kialakulására; a kreativitás és a tehetség erősítésére és az innováció elősegítésére. A kulturális iparágak növekvő mértékben hatnak a GDP növekedésére, a foglalkoztatásra, javítják az ország külkereskedelmi pozícióját és versenyképességét, vonzzák a vállalkozásokat és a fejlesztéseket. A kulturális szektor egyike azoknak, melyektől a jövőben erőteljes fejlődést várható. Ezek a trendek jelentik a gazdaság kulturálisizációját (*Ellmeier* [2003]).

A hatvanas évek elejéig nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a kultúra gazdasági hatásának, az erről szóló statisztikai adatok hiányának, a mérési nehézségeknek, a kulturális javak közösségi és egyéni fogyasztásának. *Baumol* és *Bowen* korszakos jelentőségű „Performing Arts – The Economic Dilemma” című műve volt az első, mely a kultúra és gazdaság kapcsolatáról alapvető megállapításokat tett, majd az 1980-as évektől egyre több elemzés foglalkozott a kulturális ipar és a gazdaság kapcsolatával. A fejlett országokban folyó kutatások révén felismerték a kultúrának a társadalom és a gazdaság fejlődésében betöltött kulcsszerepét, olyan elméleti és gyakorlati kérdésekkel foglalkoztak, mint a kulturális szektor definíciói és osztályozása, módszertani kérdések, a gazdasági hozzájárulás mennyiségi meghatározása. A fordulathoz a kulturális ipar érdekeinek növekedése, a kultúrában megjelenő vállalkozások, a kreativitás és innováció fejlődésre gyakorolt befolyása vezetett. Víz-

gálták a rövid távú hatást, mely elsősorban a látogatók és a helyben lakók pénzköltésének alakulásában mutatkozik meg, és a hosszú távú hatást, mely a kulturális környezetre irányul, az emberekre, cégekre és befektetésekre gyakorolt vonzásban nyilvánul meg (Heilbrun–Grey [2004]).

Napjainkban az új megközelítések tág határok között mozognak. A kreatív osztályt a gazdasági növekedést eredményező új tényezőként kezelik. A 3Ts elmélet a kreatív osztályon, a Tehetség, a Tolerancia és a Technológia fogalmán alapul. Vizsgálják a kulturális és más iparágak közötti kölcsönhatást és kapcsolatot, a tudástranszfert és az externáliák hálózatát. Eközben változik a termelési tényezők szerepe és a növekedés meghatározó tényezőjévé válik a tudás, az eredetiség és a szakértelem. Növekszik a kulturális szektor gazdasági fejlődésben betöltött szerepe, a GDP-hez való hozzájárulása (Howkins [2004]).

A „kulturális ipar” kifejezést eredetileg azoknak a művészeti és kulturális javaknak a leírására használták, melyeket iparilag sokszorosítottak (Throsby [2010]). A kreatív iparágak koncepciója az ausztrál Kreatív nemzet: „A Nemzetközösség kulturális politikája” című jelentésben, 1994-ben fogalmazódott meg, melyben a művészetek és a kommunikációs technológia kontextusát vitatták meg. Több ízben próbálták meghatározni a kulturális szektor gazdasági jelentőségét és a kulturális iparágakat, figyelembe véve, hogy miközben termékeket gyártanak és szolgáltatnak, kapcsolatban vannak a kulturális értékekkel, szórakoztatással és a kreativitással. A kulturális és kreatív iparágak jellemzőinek a kultúra és ipar dimenziójával kombinált megfogalmazásakor Throsby [2011] kidolgozta a kulturális iparágak koncentrikus-körmodelljét. A kreatív trident modell a kulturális és kreatív iparágak közvetlen és közvetett foglalkoztatásának mérésére szolgáló új megközelítés, melyet Higgs és Cunningham [2007] fejlesztett ki.

2. A kultúra és statisztika, mérési módszerek

A kultúrával összefüggő tervezéshez és az eredmények hathatós méréséhez elengedhetetlen fontosságúak a kulturális terület adatgyűjtései, a statisztikák naprakészsége és folyamatossága, melyhez szükséges az ágazat jobb meghatározása és a meghatározáshoz illeszkedő statisztikai megjelenítése. Nemcsak a statisztikákban tapasztalható sokféleség, hanem a kulturális és kreatív iparágak fogalmának meghatározásában is. Nem létezik ugyanis egyértelmű és általánosan elfogadott meghatározás, mely pedig alapvető követelmény szerepének értékeléséhez.

A magyar kulturális statisztikai adatok elsődleges meghatározói a hazai jogszabályok. Tíz témában adatgazda az Emberi Erőforrások Minisztériuma (színház, köz-

gyűjtemények, közművelődés stb.) és a KSH (könyv- és lapkiadás, média, mozi, filmgyártás). A művelődési szolgáltatások statisztikai mérése az egyes területek sokrétűsége, a szervezeti széttagoltság, a mennyiségileg nehezen kifejezhető tartalmak miatt meglehetősen szerteágazó. A művelődési tevékenységek statisztikai vizsgálata az intézményhálózat sajátosságainak bemutatása mellett főként az egyes kulturális szolgáltatások mennyiségi jellemzőit, illetve azok lakossági igénybevételét foglalja magába (Klinger [1998]). Tárgykörei a kulturális intézmények fajtainak statisztikai célú vizsgálata és a művelődés lehetőségeinek számszaki elemzése (Gyémánt [2009]).

A háztartásstatisztika a háztartások számának alakulását, demográfiai jellemzőit, társadalmi, gazdasági és fogyasztási viszonyait vizsgálja, ezen belül érinti a háztartások kulturális viszonyait is. Az összes háztartás reprezentatív mintájában szereplő háztartásokból arra kérnek fel személyeket, hogy naplószerűen vezessék a háztartás összes jövedelmét és kiadását. Ez a forrása a fogyasztás összetételére vonatkozó ismereteknek, azaz hogy a lakosság mennyi pénzt fordít például élelmiszerre, közlekedésre és kultúrára. Az életmód szempontjából fontos jellemző az emberek idejének a felhasználása. Az időmérleg a napi tevékenységek időtartamáról és jellemzőiről ad számot. Az időmérleg alapján követhető, hogy a népesség különböző korú, munkakerő-piaci státusú, iskolai végzettségű rétegeinek a mindennapi munkájuk mellett mennyi szabadideje marad, és azt mivel töltik el. Ezen belül részleteiben is vizsgálható a kulturális tevékenységekre fordított idő. Mindezen – a pénz és idő felhasználására vonatkozó – adatok alapvetően szükségesek ahhoz, hogy az életmód, vagy legalábbis annak keretfeltételei vizsgálhatók legyenek.

Az elmúlt évtizedek során növekedett a szabadon felhasználható és ezzel együtt a kulturálódásra szánható idő is. Az 1980-as évek második felében átlagosan két és fél óra jutott kulturális tevékenységekre, 2010-ben pedig már közel három (KSH [2013]).

A magyar gyakorlatban a kultúrát érintő adatgyűjtések változatos keretek között történnek. A kulturális tevékenységre vonatkozó adatok az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programban elrendelt kulturális statisztikai adatgyűjtésekből, a költségvetés kulturális kiadásai az Államkincstár éves szakfeladatonkénti költségvetési beszámolójelentéséből származnak (EMMI [2010]). A jelenleg használatos kulturális statisztikai rendszerben az adatokat egy webes adatkitöltő felületen szolgáltatják az intézmények, amely segíti az adatszolgáltatás gyors és költséghatékony teljesítését. Készülnek továbbá a kulturális intézmények országos és regionális idősoros működési adatait tartalmazó adatgyűjtések. Készültek olyan kultúra vizsgálatok, amelyek elemzik a kulturális szektort, melyek közül kiemelendők a KSH felmérései. Időmérleg-felvételre utoljára 2009. október 1. és 2010. szeptember 30. között került sor. Megemlíthendők a Magyar Művelődési Intézet „Találkozások a kultúrával” című kötetei és a kultúra-gazdaságtan mint interdiszciplináris tudományterület fontosabb

elméleti kutatási eredményeiről szóló 1999-es tanulmánykötet, valamint fontos információk nyerhetők az Állami Számvevőszék vizsgálataiból is.

A kultúra és a kulturális iparágak gazdasági szerepe különböző módszerekkel mérhető és értékelhető. Két iránya ismert, a kulturális ipar gazdasági hozzájárulásának és a kulturális iparágak hatásának mérése, melyek az egyszerű alapmérésektől egy komplex modellig vezethetnek. A mérés legfőbb célja nemcsak a kulturális politika gazdasági hatásainak ex post, hanem a kulturális iparágak fejlődési potenciáljának ex ante értékelése is.

2.1. A kulturális ipar gazdasági hozzájárulásának mérése

A kulturális ipar gazdasági hozzájárulása mérésének két elfogadott módszere a szatellit számlarendszer, valamint a gazdasági méret és strukturális analízis.

A szatellit számlarendszer az SNA (System of National Accounts – nemzeti számlák rendszere) kiterjesztése speciális iparágak mérésére, melyre a hagyományos számlarendszer nem képes. Ezek a speciális iparágak lehetnek a turizmus, sport, nonprofit szektor stb. Mivel a makro- és mikroszintű gazdaságelemzésnek számos kérdése nem válaszolható meg a nemzeti számlarendszer segítségével, szükség van a szatellit számlák rugalmasságára, melynek révén bővíthető a számlák elemzőképessége és a központi rendszer zavarása nélkül vizsgálhatnak társadalmilag fontos szempontokat. A szatellit számlák egyfelől a nemzeti számlák központi rendszeréhez és rajta keresztül az integrált gazdaságstatisztika egészéhez kapcsolódnak, másfelől az adott terület szempontjából specifikus információs rendszerhez. A szatellitek egy része a központi rendszeren kívül valósítja meg a vizsgált terület részletesebb elszámolását, melynek során átalakíthatják a központi rendszer osztályozásait és beiktathatnak további elemeket anélkül, hogy módosítanák a központi rendszer adatait.

A szatellit számlák flexibilitása eltér a központi rendszer szigorúan taxonómikus osztályozásaitól. E vagy-vagy kategorizálással szemben áll a szatellitek is-is szemlélete. A funkcionális elemzések megszabadulnak a központi rendszer kötöttségeitől és alkalmazkodnak saját területük jellemző vonásaihoz és elemzési igényeihez (Szilágyi [1998]).

A CSA-k (cultural satellite account – kulturális szatellit számla) alkalmasak a kulturális iparágak gazdasági hozzájárulásának a mérésére és képesek a kulturális gazdaság keresleti és kínálati oldalának integrálására. Változatai a nemzeti számlarendszerekből készített input-output mátrixon alapulnak és nagyszámú statisztikai adatot képesek rendszerezni, melyek nemcsak a kulturális ipar gazdasági értékének mérését teszik lehetővé, hanem a kulturális jelenségek elemzésére is alkalmasak. A kulturális szatellit számlákra nincs nemzetközi szabályozás, kifejlesztésük nemzeti sajátosságoktól függ. Az alapot jelentő input-output mátrix egy szinkronizált táblá-

zat, ahol a kereslet és kínálat egyensúlyban van, és az ipart a szerint kell osztályozni, hogy melyik termék teszi ki az output nagyobb részét. Az iparágak és termékek száma az adott ország ipari fejlettségétől és diverzifikációjától függ, a CSA végső minősége pedig a rendelkezése álló információktól (*UNESCO* [2009b]).

Erőssége, hogy olyan összehasonlítható gazdasági indikátorokat kínál, mint a GDP, jövedelem, termelékenység stb., gyengesége viszont, hogy a korlátozott számú rendelkezésre álló adat miatt azt nem kellő részletettséggel teszi. A részletes másodlagos adatok (háztartások felmérései, üzleti felmérések stb.) nagyon fontosak, ezért a CSA csak kiterjedt adatgyűjtés után állítható össze, aminek következtében magasak a költségei.

A kulturális szatellit számlák, Európában kifejlesztett első változatait Finnországban és Spanyolországban hozták létre. A finn CSA kidolgozását azzal a céllal kezdték meg, hogy megbízható és összehasonlítható statisztikai információkat szolgáltatásnak a kultúra nemzetgazdaságra gyakorolt hatásáról (*Ministry of Education, Finland* [2009]). A modell kidolgozásának kiindulási pontja a kulturális áru koncepciója volt, első lépése pedig a kulturális termékeket létrehozó kulturális szektor meghatározása. A finn CSA mind a keresleti, mind a kínálati oldalt kezeli, a mérés és értékelés a kulturális ipar foglalkoztatására, hozzáadott értékére, az export és import értékére, valamint a kultúra magán- és közfogyasztására vonatkozik.

Bár a modell kidolgozása során általában ragaszkodtak a nemzeti számlák rendszerének a keretéhez, több kérdés megvitatása hasznos lehet a további fejlesztés szempontjából. Miképp a kezeljék például az oktatást, a támogatásokat, a szolgáltatásokat nyújtó önkéntes munkát (melyek nem SNA-tevékenységek) és az infokommunikációs eszközöket és szolgáltatásokat (*UNESCO* [2015]).

A szatellit adatok forrása a finn cégnyilvántartás, önkormányzati gazdasági statisztikák, az állami költségvetés, a háztartások fogyasztási kiadásai, összhangban a nemzeti számlák adataival, a finn vám és külkereskedelmi statisztikák.

Európán kívül Kína, Kanada, az Egyesült Államok és több dél-amerikai ország tölt be úttörő szerepet a kulturális szatellit számlák alkalmazásában.

Az UIS 2015-ben jelentésben összegezte a kulturális szatellit számlák alkalmazásának módszereit és az egyes – köztük a látókörünkön általában kívül eső dél-amerikai – országok tapasztalatait. A tapasztalatok összegzésének, a módszerek fejlesztésének végső célja egy globális szabvány kidolgozása, mely modellként szolgálna a nemzeti kulturális szatellit számlák kifejlesztéséhez. Az ütemterv szerint 2-3 év alatt jóváhagyásra kész tervezet összeállítására kerülne sor (*UNESCO* [2015]).

A kulturális ipar gazdasági hozzájárulása mérésének másik elfogadott és viszonylag elterjedten alkalmazott módszere a gazdasági méret és strukturális analízis, melynek célja a kulturális iparral összefüggésben levő gazdasági aktivitás nagyságának meghatározása. A nemzetiszámla-rendszerből nyert adatokat használva becsülik meg a kulturális ipar direkt hozzájárulását az alapvető makroökonómiai

aggregátumokhoz (GVA, GDP, a termelés bruttó értéke, foglalkoztatás, export, import stb.). A hozzájárulás becslésekor a kulturális szektor különböző makroökonomiai aggregátumai százalékát számítják ki és hasonlítják össze más szektorok méretével.

A gazdaságiméret-analízis hosszú távú gazdasági hatásokra koncentrálnak, általános képet ad a kulturális iparágak gazdaságban betöltött szerepéről és illeszkedéséről a tágabb gazdasági környezethez. A strukturális analízis során különböző elemzési technikákkal tanulmányozható a kulturális iparágak struktúrája, meghatározható gazdasági értéke és vizsgálható a makroökonomiai aggregátumok alágazatonkénti megoszlása. Habár elsősorban hosszú távú mérésre szolgál, rövidebb időtávra is használható. Erősségei: az egyszerű megközelítés; a kulturális iparágak gazdasági hozzájárulása más szektorokkal és nemzetközi szinten is összehasonlítható; a hosszú és rövid távú gazdasági hatások egyaránt megragadhatók; és mindez viszonylag alacsony költségszinten végezhető.

Gyengesége az ellentmondás a hosszú távú összehasonlíthatóság és a különböző gazdasági változók valós – inkább rövid távra érvényes – növekedési rátája között; a legfontosabb gazdasági változók (GVA/GDP) gyakran az egész kulturális szektort jellemzik; és a kultúrával kapcsolatos és nem kapcsolatos tevékenységek közötti arány gyakran ad hoc megoszlású. A módszert például Ausztriában, az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Spanyolországban, az Egyesült Államokban és Kanadában is alkalmazzák.

2.2. A kulturális ipar gazdasági hozzájárulása hatásának mérése

A kulturális ipar gazdasági hozzájárulásának hatását ismert, bár változó gyakorisággal alkalmazott módszerekkel mérik, ezek a multiplikátoranalízis, a termelési függvények és a nem egyensúlyi gazdasági modellek. A multiplikátoranalízis a kulturális iparágak hatására bekövetkező változásokat vizsgálja, képes a kulturális iparágak és a gazdaság más szektorai közötti gazdasági kapcsolatok szisztematikus elemzésére. A multiplikátorhatás vizsgálatának célja a GDP-re gyakorolt hatás mérése, a kereslet és az exogén hatás növekedésének kimutatása. Alapját az input-output modell képezi, az input-output táblák használatával többféle multiplikációs együttható számítható: GVA, output, foglalkoztatottság, adóbevétel stb.

A kulturális ipar gazdasági hozzájárulásának direkt, indirekt és gerjesztett hatása ismert, a módszer ezt a három hatást méri:

- direkt hatás: a generált foglalkoztatottság és jövedelem,
- indirekt hatás: tartalmaz minden javat és szolgáltatást, melyeket a direkt input céljára kell előállítani,

- gerjesztett hatás: a fogyasztói kiadásokban megjelenő változás, melyet a munkajövedelem változása generál a kulturális iparágak közös, direkt és indirekt hatásának eredményeképpen.

A gazdasági hatásvizsgálatok különböző kulturális területeken (kulturális örökség, előadóművészetek), különböző területi és gazdasági szinteken (helyi közösségek, régiók vagy városok), vagy egyszeri eseményeken (fesztiválok, projektek) végezhetők.

Chartrand [1984] szerint négy külön szint létezik, melyet a következőképpen határoz meg:

- elsődleges hatás, mely direkt és számszerűsíthető: a szektor által generált munkahelyek, hozzáadott érték és tőke, adóbevételek,
- másodlagos hatás, mely indirekt és számszerűsíthető: a más szektorokra ható multiplikátorhatás,
- harmadlagos és negyedleges hatás, mely direkt és nem számszerűsíthető: találmányok, innováció.

A multiplikátoranalízis erőssége, hogy különböző szinteken alkalmazható; megragadhatók a direkt, indirekt és gerjesztett hatások az iparban és a fogyasztásban egyaránt; becsülhető a különböző szektorok közötti pénzáramlás; és az input-output modellt specifikusan a helyi gazdasághoz lehet igazítani. Gyengesége, hogy különböző módon alkalmazható, ami csökkenti a megbízhatóságát; valamint hogy a multiplikátor értékének függvényében téves következtetés is levonható; a magas szinten aggregált input-output táblák csak kiterjedt adatgyűjtés után állíthatók össze; csak rövid távú hatásokat képes megragadni; továbbá figyelmen kívül hagyja a hatékonyság növekedését. A multiplikátoranalízist Kanada, az Egyesült Államok és néhány távol-keleti ország alkalmazza.

A kulturális iparágak hatása mérésének további módszerei a termelési függvények. A kulturális tevékenységek gazdasági modellje a Cobb–Douglas-féle termelési függvényt alkalmazza, mely a kulturális ipari területek termelési eredményei és a termelési tényezők közötti mennyiségi kapcsolatot magyarázza, és közvetve a kultúra és más gazdasági területek között fejlődési szempontból fennálló lehetséges kapcsolatot elemzi. Méri az input-output (tőke és munka, termelés volumene) közötti kapcsolatot a kulturális iparágakban és hatásukat a gazdasági növekedésre. A Cobb–Douglas termelési függvény használható a vállalkozások és globális gazdasági elemzések esetében is, valamint a kreatív osztály gazdasági növekedésre, kreativitásra gyakorolt hatásának vizsgálatára. Korlátai abban mutatkoznak, hogy a termelésben mutatkozó változásokat pusztán a tőke és a munka volumenének változásaira vezeti vissza. Korlátai ellenére használható a kulturális tervezés, a monitoring és az evaluáció, valamint a döntés-előkészítő folyamat során.

Módosított változata a Tinbergen-féle termelési függvény, mely számol az időtől exponenciálisan függő technológia következtében bekövetkező termelékenység növekedéssel, figyelembe veszi, hogy a technikai haladásnak jórészt új tőkejavakban kell megtestesülnie.

Erőssége, hogy megoldhatja az output mérésének problémáját néhány kulturális területen; alkalmas azon tényezők elemzésére, melyek hatnak a kulturális iparágak outputjára; alkalmazható vállalati, iparági és makroökonómiai szinten; használható a kulturális iparágak gazdasági hatásainak becslésére és előrejelzésére. Gyengesége a magas szintű aggregáció az iparban és makroökonómiai szinten.

A kulturális iparágak hatása mérésére alkalmazzák a nem egyensúlyi gazdasági modelleket, melyek elméleti-analitikus modellek. Alkalmasak makroökonómiai szintű allokációs döntések tesztelésére, mérésére és számszerűsítésére olyan gazdasági szituációkban, melyek nem tükröznek egyensúlyi állapotot. Tervezéskor a modell feltételezi, hogy a gazdaság fennálló egyensúlytalan állapota a nemzeti gazdaság egyes szektorainak eltérő hatékonyságából ered. A gazdasági növekedést részben az erőforrások újraelosztása alapozza meg, és a gazdasági növekedés egy része úgy jellemezhető, mint az erőforrásoknak a kevésbé produktív szektorokból a gazdaság hatékonyabb szektoraiba történő újraelosztásának a hatása.

A hagyományos nem egyensúlyi modellt fejlesztették tovább a kreatív és kulturális iparágak hozzájárulásának mérésére, becslésére és előrejelzésére, és annak igazolására, hogy a kreatív szektorba jutó erőforrások a gazdasági növekedés fontos forrásai. A modell korlátait a rendelkezésre álló adatokkal kapcsolatos kétségek jelentik, valamint hogy a fejlődő országokban kevésbé alkalmazható.

Erőssége, hogy használható kreatív és kulturális iparágak hozzájárulásának mérésére, becslésére és előrejelzésére a tőkeállomány és munkainputok újraelosztásának különböző szintjein; a gazdasági helyzet realistább leírását nyújtja; magyarázza az erőforrásváltást a kreatív szektor és a kulturális iparágak felé, mint a gazdasági növekedés egy fontos forrását.

Hátránya, hogy korlátozott adatok állnak rendelkezésre; fejlett országokban inkább alkalmazható, mint a fejlődő országok esetében; a megfelelő minőségű előrejelzés hosszú távú adatokat kíván; valamint hogy azokban az országokban, ahol a kreatív ipar a gazdaság kis hányadát teszi ki, statisztikailag nem jelentős a kreatív ipar hatása.

2.3. Módszertani ajánlások

A kulturális és kreatív ipar gazdasági hozzájárulásának mérése, a mérési módszerek alkalmazása viszonylag új téma az Unió napirendjében. Fontos mérföldkő a 2010-es Zöld könyv a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának feltárásáról, mely

kiemeli a kulturális és kreatív ipar fontosságát az EU versenyképességének alakulásában. Az ESSnet-Culture (EC–Eurostat [2012]) projekt keretében módszertani és kulturális statisztikai témákkal foglalkoznak. Ajánlásaik a következőkben foglalhatóak össze:

- Javasolják a kulturális iparágak 50 százalékos kritérium alkalmazásával történő meghatározását (azok a szervezetek, vállalkozások, melyek jövedelmük legalább 50 százalékát kulturális javak és szolgáltatások értékesítéséből szerzik);
- a kulturális szektor gazdasági jellemzőihez és foglalkoztatásához kapcsolódó fogalmak pontos meghatározását;
- a bizonyítékokon alapuló kulturális iparági keretek kidolgozását és a kulturális iparágak standardizált definícióinak alkalmazását;
- a kulturális iparágak osztályozását az Eurostat strukturális üzleti statisztikák ajánlásaival összhangban;
- indikátorok kidolgozását, melyek közül a kulcsindikátorok a kultúra gazdaságát, vagy a gazdaságra gyakorolt direkt hatását, a spill-over indikátorok a kulturális szektor más gazdasági szektorokra gyakorolt indirekt hatásait írják le;
- a kulturális szatellit számlák kifejlesztéséhez szükséges feltételek meghatározását és a standardok kidolgozását.

A CIDI (cultural industries development index – kulturális ipar fejlődési indexe) kialakítása ugyancsak az egyik soron következő feladat. Összetett indexként, az egyszerű indexek kombinációjaként célszerű kialakítani. A CIDI kialakításakor az első klaszter a kulturális ipar gazdasági dimenziójának alapinformációit tartalmazza (vállalkozások száma, a vállalkozások száma méret szerint stb.); a második klaszter tartalmazhatja a kulturális ipar gazdasági aktivitásának információit (GVA/VA, forgalom, árbevétel stb.); a harmadik klaszter pedig a foglalkoztatás információit (alkalmazottak száma, önfoglalkoztatottak száma, átlagjövedelem stb.).

3. Következtetések

A kulturális ipar gazdasági hozzájárulása mérésének fő célja nemcsak a kulturális politika utólagos értékelése, hanem a kulturális iparágak fejlesztési irányainak és azok hatásainak előzetes felmérése és becslése. A kulturális statisztika fejlesztése során figyelembe kell venni, hogy a kulturális iparágak nem homogének, nehéz

szisztematikusan megfelelő adatot összegyűjteni. A másik sajátosság, hogy a társadalom különböző szegmenseit érinti: a köz- és magánszférát, a forprofit és nonprofit szervezeteket.

A kulturisztika a kulturális intézményhálózat, a kulturális szolgáltatások jellemzőit, illetve az ágazatok kulturális vetületét vizsgálja. Ez utóbbiak az időmérleg felvétel szabadidős adatai; a háztartási kiadásokból a kulturális kiadások adatai, illetve a munkaerő felmérésből a kulturális területen foglalkoztatottak száma. A nemzeti számlarendszerekből nyert adatokat használva végezhető becslés a kulturális ipar nemzetgazdasághoz történő hozzájárulására, azonban a makro- és mikroszintű gazdaságelemzésnek számos kérdése nem válaszolható meg a nemzeti számlarendszer és a jelenleg alkalmazott statisztikai adatgyűjtések segítségével. Szükség van ezért a módszertan továbbfejlesztésére, a nemzetközi standardok kidolgozására és azok gyakorlati alkalmazására.

A kulturális iparágak mérését szolgáló nemzetközi standard kidolgozása során cél a keretek definiálása, az érthető módszerek és jellemző mutatók alkalmazása, a statisztika összehangolása és az egyedileg is alkalmazható módszerek kidolgozása. A nemzetközi szintű javaslatok alapján az egyszerű és alaplérésekkel célszerű az egyes országoknak megkezdni módszereik kidolgozását és bevezetését. Érdemes fejleszteni, tesztelni és alkalmazni az UNESCO-kézikönyvet az összehasonlítható konzisztens és releváns módszerek elterjesztésére. Számos, a gazdasági mérethez kapcsolható indikátor a nemzeti statisztikák és az üzleti statisztikák alapján számítható. Az alapmodellt a táblázat összegzi. Napirenden van továbbá egy globális szabvány kidolgozása a kulturális szatellit számlákra, mely szabvány modellként szolgálna a nemzeti kulturális szatellit számlák kifejlesztéséhez. A CIDI kialakítása ugyancsak a jövő feladata.

A nemzetközi és nemzeti szintű erőfeszítések ahhoz vezethetnek, hogy képessé válunk kulturális ipar gazdasági hozzájárulásának, és a kulturális iparágak hatásának összehasonlítható és hosszú távú mérésére, a kultúra gazdasági szerepének valós értékelésére.

Függelék

Modell a kulturális iparágak (KI) gazdasági hozzájárulásának mérésére

Mérték	Leírás	Értelmezés
GVA		
GVA/KI és alágazatai GDP-je	GVA/KI és alágazatai GDP-jének abszolút értéke a tőke arányában	A KI gazdasági értékének és aktivitásszintjének mérésére használható, vizsgálható a KI szerepe az általános gazdasági makroaggregátumokban: meghatározhatók a KI és a teljes gazdaság
GVA/KI GDP-je relatív érelemben	A KI hozzáadott értékének részesedése /teljes gazdaság GDP-je (százalék)	és a kulturális fejlődési modell közötti kapcsolat, valamint a kreatív gazdaság felé irányuló strukturális változások.
GVA megoszlása/GDP alágazatok szerint	A KI alszektorainak részesedése a kulturális ipar GVA/GDP-jében abszolút és relatív értelemben	
Forgalom		
A KI és az alágazatok forgalma	A KI és az alszektorok forgalma abszolút értelemben	Használható a KI gazdasági értékének és a KI aktivitási szintjének, környezetének, a piaci penetrációjának, gazdasági erősségeinek jelzésére és a KI fejlődéshez történő gazdasági hozzájárulásának értékelésére.
A KI forgalma relatív érelemben	A KI forgalmának megoszlása a teljes gazdaság forgalmában	
A KI alágazatainak forgalmi megoszlása	A KI alágazatai forgalmának megoszlása a KI teljes forgalmában abszolút és relatív értelemben	
Foglalkoztatás		
A KI foglalkoztatásának hozzájárulása a teljes foglalkoztatottsághoz	A KI munkavállalóinak megoszlása a teljes foglalkoztatáson belül (százalék)	Használható a kulturális foglalkoztatottság teljes foglalkoztatottságon belüli fontosságának, munkateremtési potenciáljának a mérésére stb.
A foglalkoztatottság megoszlása a KI alágazataiban	A KI alágazatai foglalkoztatásának megoszlása KI teljes foglalkoztatásán belül abszolút és relatív értelemben	
Az önfoglalkoztatás volumene és aránya	Az önfoglalkoztatású munkahelyek száma és aránya a gazdaság önfoglalkoztatású munkahelyein belül	
A munka termelékenysége a KI-ban	GVA KI/munkavállalók	
Üzleti aktivitás		
Vállalkozások állománya	A vállalkozások száma méret szerint a KI-ban	Használható a kulturális sokféleség, a kulturális javak és szolgáltatások pótlási szintje jelzésére, az induló és megszűnő vállalkozások indikátora alkalmas a vállalkozások életciklusa turbulenciájának, az alágazatok érettségének mérésére, a KI-t támogató programok modellezésére, az üzleti struktúra, a koncentráció és diverzifikáció jelzésére; a KI és a gazdaság többi része közötti hasonlóságok és különbségek elemzésére.
A vállalkozások megoszlása a KI alágazatai között	A vállalkozások száma méret szerint a KI alágazataiban	
Induló vállalkozások	Az új vállalkozások száma KI/10 000 lakos	
Vállalkozások mortalitása	A megszűnt vállalkozások száma KI/10 000 lakos	
Induló vállalkozások megoszlása az alágazatokban	Az új vállalkozások száma a KI alágazataiban/10 000 lakos	
Vállalkozások mortalitásának megoszlása	A megszűnt vállalkozások száma a KI alágazataiban/10 000 lakos	

Forrás: UNESCO [2009b]).

Irodalom

- Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2010]: A Tanács és a tagállamok kormányainak a Tanács keretében ülésező képviselői által elfogadott következtetések a 2011–2014-es időszakra szóló kulturális munkatervről. C 325. 1–9. old. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:42010Y1202%2801%29&qid=1466412845446&from=HU>
- BORSI B. – VISZT E. [2010]: *A kreatív és kulturális ágazatok (CCI) szerepe és növekedési lehetőségei a Budapest Metropolisz Régió gazdaságában*. GKI Gazdaságkutató Zrt. Budapest. http://www.gki.hu/wp-content/uploads/gki/CCI_GKI_V5.pdf
- CAPPELLINI, C. – LENNARDT, J. [2010]: *Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye. Zöld könyv a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról*. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság. Brüsszel. http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/ces1364-2010_ac_hu.doc
- CHARTRAND, H. [1984]: *An Economic Impact Assessment of the Fine Arts*. Third International Conference on Cultural Economics and Planning 25–28 April. Akron. <http://www.compilerpress.ca/Cultural%20Economics/Works/Econ%20Impact%20Ass%201984.htm>
- EY (ERNST & YOUNG GLOBAL LIMITED) [2015]: *Cultural Times – The First Global Map of Cultural and Creative Industries*. <http://www.worldcreative.org/>
- EC (EUROPEAN COMMISSION) – EUROSTAT [2012]: *European Statistical System Network on Culture – Final Report*. Luxembourg. http://ec.europa.eu/culture/library/reports/ess-net-report_en.pdf
- EC [2006]: *The Economy of Culture in Europe*. Luxembourg. http://ec.europa.eu/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf
- EC [2010]: *Zöld könyv a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról*. Brüsszel. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52010DC0183>
- ELLMIEIER, A. [2003]: Cultural Entrepreneurialism: On the Changing Relationship between the Arts, Culture and Employment. *The International Journal of Cultural Policy*. Vol. 9. No. 1. pp. 3–16.
- EMMI (EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA) [2010]: *Kulturális statisztikai tájékoztató, 2009. Módszertan, jelmagyarázat*. Budapest. http://kultstat.emmi.gov.hu/site/kultstat2010/kultstat_kiadvany_2010_modszertan.pdf
- GYÉMÁNT R. [2009]: *Társadalomstatisztika*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged.
- HEILBRUN, J – GREY, C. [2004]: *The Economics of Arts and Culture*. Cambridge University Press. Cambridge.
- HIGGS, P. – CUNNINGHAM, S. [2007]: *Australia's Creative Economy: Mapping Methodologies*. ARC Centre of Excellence for Creative Industries and Innovation. Brisbane. <http://eprints.qut.edu.au/6228/1/6228.pdf>
- HOWKINS, J. [2004]: *Az alkotás gazdagít: Bátortítás kreatív embereknek*. HVG Könyvek Kiadó. Budapest.
- INKEI P. [2011]: Állami kultúrátámogatás és kulturális politika Magyarországon az elmúlt húsz évben. In: *Dér Cs. D. – Zachar B. (szerk.): Új utak a művészeti menedzsmentben*. Arts and Business Kiadó. Budapest.

- KLINGER A. [1998]: *Társadalomstatisztikai alapismeretek*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- KREATÍV EURÓPA IRODA [2014]: *Az Európai Unió Kreatív Európa programja – 2014–2020*.
http://www.kulturpont.hu/content.php?hle_id=33927
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2005]: *A kulturális statisztika módszertana és fogalmai*.
Statisztikai módszertani füzetek, 45. Budapest. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kultstatmodsz.pdf>
- KSH [2013]: *Kulturálódási szokásaink. A lakosság televíziózási, olvasási jellemzőinek vizsgálata az időmérleg-felvételek segítségével*. Budapest. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kult_szokasok.pdf
- MINISTRY OF EDUCATION, FINLAND [2009]: *Culture Satellite Account. Final report of pilot project*.
<http://www.gepac.gov.pt/gepac-dsepac/estudos-e-estatisticas/estatisticas/0401-pdf.aspx>
- SZILÁGYI GY. [1998]: Nemzeti számlák – szatellit számlák. *Statisztikai Szemle*. 76. évf. 4–5. sz. 309–323. old.
- THROSBY, D. [2011]: A kultúra hozzájárulása az Európa 2020 stratégiához: Néhány fontos probléma. „A kultúra hozzájárulása az Európa 2020 stratégiához” konferencia. Február 28–március 1. Budapest. 15–17. old. http://www.kulturpont.hu/culture2020/lapozhato_pdf/kulturpont_kiadvany_HUN.pdf
- THROSBY, D. [2010]: *Economics of Cultural Policy*. Cambridge University Press. Cambridge.
- UNESCO (UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION) [2005]: *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions 2005*. Paris. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- UNESCO [2009a]: *The 2009 UNESCO Framework for Cultural Statistics (FCS)*. Montreal. <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/framework-cultural-statistics-culture-2009-en.pdf>
- UNESCO [2009b]: *Measuring the Economic Contribution of Cultural Industries. A Review and Assessment of Current Methodological Approaches*. UNESCO Framework for Cultural Statistics. Handbook No 1. Montreal. <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/FCS-handbook-1-economic-contribution-culture-en-web.pdf>
- UNESCO [2015]: *Culture Satellite Account: An Examination of Current Methodologies and Country Experiences*. Final Report. Montreal. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/workshops/2015/Montreal/Montreal-BK2.PDF>